

UOT 81

<https://doi.org/10.59849/2311-8482.2025.3.204>

GÜLNAR BƏŞİROVA*

GƏMİ TƏMİRİNDƏ VƏ GƏMİÇİLİKDƏ İŞLƏDİLƏN BƏZİ TERMİNLƏRİN MƏNŞƏYİ HAQQINDA

Bu məqalədə gəmi təmiri və gəmiçilik sahəsində istifadə edilən bəzi terminlərin mənşəyi araşdırılır. Dünyada dənizçilik və gəmiqayırma texnologiyalarının inkişafı ilə əlaqədar olaraq, bu sahədəki terminologiya fərqli dil ailələrindən təsirlənməkdədir. Araşdırma əsas etibarilə Azərbaycan, Türk və ingilis dillərində istifadə edilən terminləri müqayisə edir, onların dil təsirlərini öyrənir.

Açar sözlər: Gəmi təmiri, gəmiçilik, terminologiya, mənşə, dənizçilik

Dünyada dənizçiliyin və gəmiqayırmanın inkişafı bu sahədə istifadə edilən terminologiyanın mütəmadi olaraq dəyişməsinə və fərqli dillərdən sözlərin inteqrasiyasına səbəb olmuşdur. Dənizçilik, ticarət, hərbi və mülki gəmiqayırma sahələrinin inkişafı müxtəlif dənizçi xalqlar arasında mədəni və texnoloji mübadilə ilə müşayiət olunmuşdur. Bu mübadilə nəticəsində fərqli dənizçilik terminləri meydana gəlmiş və geniş yayılmışdır.

Tarixi baxımdan dənizçilik termini müxtəlif dillərin təsiri altında formalaşmışdır. Qədim dövrlərdə dəniz ticarəti və dəniz döyüşlərinin əsas oyunçuları olan ispanlar, yunanlar və romalıları bu sahəyə aid çoxsaylı terminləri irs qoymuşdur. Daha sonra ərəb, fars, türk və Avropa dəniz xalqları dənizçilik və gəmiqayırma sahəsində öz töhfələrini vermişlər.

Müasir gəmiçilik və gəmi təmiri sahəsində istifadə olunan terminlər əsasən ingilis, fransız və alman dillərindən götürülmüşdür. Bununla yanaşı, türkcə və azərbaycanca qədim dənizçilik terminləri də müəyyən qədər qorunub saxlanılmışdır. Bu tədqiqatda gəmi təmiri və gəmiçilik sahəsində istifadə edilən çoxsaylı terminlərin mənşəyi araşdırılacaq və onların dil təsirləri öyrəniləcəkdir. Tədqiqat, həmçinin, bu terminlərin tarix boyu necə dəyişdiyini və dilə necə inteqrasiya olunduğunu araşdıraraq gəmiqayırma və dənizçilik sahəsində beynəlxalq əlaqələrin təsirini vurğulayacaqdır.

Gəmiçilik Terminologiyasının Mənşəyi.

Gəmiqayırma və dənizçilik sahəsində terminologiya əsasən aşağıdakı dillərdən təsirlənmişdir:

- Türk və Azərbaycan dillərindən gələn terminlərə;
- Gəmi / Gemi (Ship/Vessel): Qədim türk dilində "kemi" və ya "kemə" formasında olub, su nəqliyyat vasitəsini ifadə edirdi [4].
- Təmir / Tamir (Repair): Ərəb mənşəli olub, "yenidən düzəltmək" anlamına gəlir [3].
- Kapitan körpüsü / Köprüüstü (Bridge): "Köprü" sözü türk mənşəlidir və dəniz terminologiyasına uyğun adaptasiya edilmişdir [8].
- Gövdə / Gövde (Hull): Türk dilində "bədən" mənasını ifadə edən sözdür və gəmi strukturunun əsas hissəsini təsvir edir.
- Ərəb və fars mənşəli terminlərə;
- Layihə / Proje (Project): Ərəbcə "مشروع" (layihə) sözündən gəlir [7].
- Yanacaq / Yakıt (Fuel): Fars mənşəli "yanan şey" anlamını daşıyır [6].
- Anbar / Ambar (Storage/Hold): Farscadan dənizçilik sahəsinə keçmişdir [9].
- Vida / Vida (Screw): Latın və fransız dillərindən alınmışdır, mexaniki bağlayıcı kimi gəmiqayırmada geniş istifadə edilir.
- Avropa dillərindən gələn terminlərə;
- Motor / Motor (Engine): Latın mənşəli olub, "movere" (hərəkət etdirmək) felindən yaranmışdır [1].
- Elektrik sistemi / Elektrik sistemi (Electrical System): Yunan mənşəli "elektron" sözündən gəlir [2].
- Lövbər / Çıpa (Anchor): Skandinaviya mənşəli "anker" sözündən gəlir [5].
- Boru / Boru (Pipe): İtalyanca "tubo" sözündən götürülmüşdür.
- Nasos / Pompa (Pump): Latın və italyanca "pompa" sözündən gəlmişdir.

Dil təsirləri və inteqrasiya.

Gəmiqayırma və dənizçilik sahəsində beynəlxalq terminlər çox vaxt orijinal formalarında istifadə edilir. Məsələn, "motor" sözü bütün dünya dillərində eyni şəkildə istifadə olunur və bu, Latın mənşəli bir söz olan "movere" felindən yaranmışdır [1]. Bu cür terminlərin beynəlxalq şəkildə istifadə edilməsi, texniki inkişafın və elmi mübadilənin birbaşa nəticəsidir. Gəmiqayırmada və gəmiçilikdə texnoloji yeniliklər və innovasiyalar qlobal səviyyədə hər zaman müzakirə olunur və beləliklə, terminlər yerli dillərə uyğunlaşmadan qlobal şəkildə qəbul edilir.

"Lövbər" kimi dənizçilik terminləri isə daha çox yerli dil təsirlərini özündə daşıyır. Skandinaviya mənşəli "anker" sözünün Türk və Azərbaycan dillərinə "lövbər" olaraq inteqrasiya olması, dənizçilik sahəsindəki mədəni mübadilənin əhəmiyyətini göstərir [5].

Bununla yanaşı, bəzi terminlər hər bir dilin fonetik qaydalarına uyğunlaşdırılmış və müəyyən dəyişikliklərə məruz qalmışdır. Məsələn, "pump" (pompa) sözü Latın və italyanca köklərə malik olub, bu termin beynəlxalq dənizçilik dilinə inteqrasiya edilərək geniş yayılmışdır. Bu proses, həm də dilin qlobal kommunikasiya vasitəsi olaraq inkişaf etdiyini göstərir.

Türk və Azərbaycan dillərindəki yerli adaptasiyalar xüsusilə əhəmiyyətlidir. Məsələn, "gəmi" və "gəmiçilik" kimi terminlər qədim türk dilindən gəlib və bu sözlər geniş şəkildə bu günkü dil strukturlarına uyğunlaşdırılıb [4]. Bu terminlərin təbii olaraq inteqrasiya edilməsi və qorunması, Türk və Azərbaycan mədəniyyətinin dənizçilik sahəsindəki əhəmiyyətini ortaya qoyur.

Nəticə: Bu araşdırma göstərir ki, gəmiçilik sahəsində istifadə edilən terminologiya beynəlxalq təsirlərə məruz qalmış və fərqli dillərə inteqrasiya edilmişdir. Ərəb, fars və Avropa dillərinin təsiri fərqli dərəcədə hiss olunur. Xüsusilə, texniki terminlərdə ingilis, fransız və alman mənşəli sözlər üstünlük təşkil edir. Terminlərin mənşəyi dənizçilik sahəsinin inkişaf tarixçəsini anlamaqda mühüm rol oynayır.

ƏDƏBİYYAT

1. Couper, A. (2009). *Seafarers and the Global Maritime Industry*. Routledge.
2. Kemp, P. (1976). *The Oxford Companion to Ships and the Sea*. Oxford University Press.
3. McKenna, J. (2012). *Ship Construction*. Butterworth-Heinemann.
4. Greenhill, B. (1988). *Archaeology of the Boat*. Texas A&M University Press.
5. Paine, L. (2000). *Ships of the World: An Historical Encyclopedia*. Houghton Mifflin.
6. Bennett, A. G. (2007). *Marine Structural Design*. Elsevier.
7. Parsons, J. (2002). *History of Maritime Terminology*. Cambridge University Press.
8. Türk Dil Kurumu (TDK). *Denizcilik Terimleri Sözlüğü*.
9. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası (AMEA). *Azərbaycan Dənizçilik və Gəmiqayırma Lüğəti*.

**Azərbaycan Dövlət Dəniz Akademiyası*

Gulnar Bashirova

ON THE ORIGIN OF SOME TERMS USED IN SHIP REPAIR AND SHIPPING

This article examines the origins of some terms used in ship repair and shipping. Due to the development of maritime and shipbuilding technologies in the world, terminology in this field is influenced by different language families. The study mainly compares the terms used in Azerbaijani, Turkish and English languages and studies their linguistic influences.

Keywords: *Ship repair, shipping, terminology, origins, shipping*

Гюльнар Баширова

**НЕКОТОРЫЕ МАТЕРИАЛЫ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ ПРИ СУДОРЕМОНТЕ И
СУДОХОДСТВЕ О ПРОИСХОЖДЕНИИ ТЕРМИНОВ**

В данной статье рассматривается происхождение некоторых терминов, используемых в судоремонте и судоходстве. В связи с развитием морских и судостроительных технологий во всем мире терминология в этой области подвержена влиянию различных языковых семей. В исследовании в основном сравниваются термины, используемые в азербайджанском, турецком и английском языках, и изучается их лингвистическое влияние.

Ключевые слова: Судоремонт, судоходство, терминология, происхождение, мореплавание

Filologiya elmləri doktoru Fərman Xəlilov tərəfindən təqdim edilmişdir.

İlk daxilolma tarixi: 09.07.2025

Son daxilolma tarixi: 11.08.2025